

СВІТОВА ДИНАМІКА СТВОРЕННЯ ЛАНЦЮГІВ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ТНК

Сучасне світогосподарське середовище характеризується подальшою інтернаціоналізацією та глобалізацією світової економіки. Однією із особливостей є функціонування глобальних ланцюгів доданої вартості [ГЛДВ]. Цей термін та сама концепція були введені в науковий обіг на початку ХХІ сторіччя, що пов'язано зі зростаючою фрагментацією і географічним розподілом стадій виробництва між різними країнами. Теоретичним підґрунтям для цієї концепції виступає також вищезгаданий закон вертикальної інтеграції, як найбільш ефективна форма організації багато переробних виробництв з об'єднанням капіталів. Саме глобальні ланцюги доданої вартості зв'язують в єдину галузь географічно розкидані частинки виробничого циклу, а їх аналіз допомагає зрозуміти сенс змін у міжнародному виробництві та світовій торгівлі (домінування торгівлі компонентами) і, усвідомити взаємозалежність національних економік. Держави, конкуруючи, мають на меті зайняти найбільш вигідні позиції в складних ланцюжках доданої вартості. Концепція показує роль виробничих мереж, глобальних постачальників і покупців. Саме дослідження ланцюгів доданої вартості дозволяє виявити економічних суб'єктів, що являються координаторами економічної активності у виробничих мережах та контролюють їх. У науковій літературі пропонується безліч визначень цього поняття, однак принципово один від одного вони не відрізняються. Це визначення розкриває суть простого ланцюжка. У більш широкому сенсі, глобальні ланцюги створення доданої вартості являють собою механізм, що акумулює додану вартість на різних технологічних стадіях в процесі створення кінцевих продуктів. В даному процесі задіяні різні суб'єкти господарювання, які можуть перебувати в різних національних юрисдикціях [1].

Засновником глобальних ланцюгів доданої вартості називають М. Портера [2]. Він почав розвивати цю концепцію ще з 1990-х рр. в рамках теорії конкурентних переваг країн (його підхід, на думку вчених, виявився близький до концепції «потoku вартості» (value stream) Д. Вомака і Д. Джонсона [3]. В теорії М. Портера є свої плюси і мінуси. Плюс, на наш погляд, полягає в тому, що послідовність дій однієї компанії дозволяє визначити її конкурентні переваги, стратегію на

ринку і її сильні сторони. Мінус же полягає в тому, що діяльність тільки однієї компанії не відображає реальної ситуації на ринку виробництва. У зв'язку з цим, Портер змінив первісну концепцію і ввів поняття «система створення доданої вартості». Ця система включала в себе кілька ланцюгів, так як дозволяла об'єднувати різні компанії однієї галузі в процес виробництва кінцевого продукту.

По-перше, одним з принципових питань в цій концепції ми виділяємо нерівномірність створення доданої вартості в ланцюжку, що різним стадіям відповідає різна додана вартість: максимальна зосереджена, саме на стадіях НДДКР і формування бренду.

По-друге, на сучасне світогосподарське середовище, як зовнішнє середовище міжнародного виробництва, в значній мірі впливає зміна технологічних укладів, сучасний етап якої з 2010 року називається четвертою промисловою революцією, звичайно, дуже умовною. Нагадаємо, що в період третьої промислової революції (1960-2010 рр.), була проведена автоматизація окремих елементів системи масового виробництва, яке створювалося в епохи перших двох промислових революцій. Результатом першої, другої та третьої промислових революцій стала сучасна індустрія масового тиражування фізичних об'єктів з певними заданими властивостями.

ГЛДВ служили сполучною ланкою, яка формувалася впродовж двох попередніх століть в системі поглиблення поділу праці та ускладнення коопераційних зв'язків між розкиданими в просторі виробниками.

Цей фактор слід розглянути детально, оскільки об'єктом нашого дослідження є процеси транснаціоналізації та інтеграції ТНК у країнах, що розвиваються та країнах з перехідною економікою в умовах геополітичної нестабільності і турбулентності глобальної економіки.

Трансформація технологічних укладів призводить до зміни системи міжнародного поділу праці та спонукає суб'єктів господарювання до все активнішого використання адаптивних технологій. Четверта промислова революція створила умови в яких використання таких підсистем організації промисловості, як складальні лінії, масове виробництво, офшорінг стають все менш актуальними. Для прикладу, налаштування виробництва під окрему аудиторію (концепція кастомізації) приходить на зміну масовому виробництву. Процеси антиглобалізації, геополітична нестабільність призводять до скорочення масштабів розгалуження ланцюжків доданої вартості у світі (решорінгу) та сприяють відродженню культури місцевих виробників, здатних в найкоротші терміни і найбільш точно реагувати на запити локальних споживачів. Конвеєрне виробництво, започатковане Генрі

Фордом на початку XX сторіччя, в епоху діджиталізації бізнесу втратило свої лідируючі позиції.

Четверта промислова революція суттєво вплинула і на трансформацію життєвого циклу сучасного продукту, оскільки більшість операцій інноваційного (довиробничого) циклу, як то розробка, випробування, інжиніринг набувають «цифрового» характеру. У зв'язку з цим змінюється і конфігурація SC-кривої з точки зору рівня доданої вартості в окремих ланках.

Неоіндустріалізація, що базується на масштабній діджиталізації більшості бізнес-процесів не лише у фінансовій сфері (що характерно для третьої промислової революції), а й у сфері виробництва і пов'язаних з ним видів діяльності (як то розробка, дизайн, тестування, розповсюдження і просування продукції, після продажне обслуговування тощо), стає основою акумулювання і поєднання послідовних етапів ланцюжка доданої вартості в єдину керовану систему на основі цифрових платформ.

Використання таких систем дозволить збільшити якість аналітики, результативність координаційної роботи і, як наслідок, загалом підвищити ефективність діяльності суб'єктів господарювання.

Наразі цифрові платформи використовують як традиційні учасники ринку (наприклад, General Electric з платформою Predix) так і нові, для яких саме інформаційні платформи створили можливості виходу на глобальні ринки (наприклад, компанії Uber, Airbnb, індійська Flipkart).

Як показує практика, на протязі останнього десятиліття суб'єкти господарювання, що використовували цифрові платформи, демонстрували середньорічні темпи зростання до 100% на противагу 5-8% у ТНК, що сповідували традиційні методи роботи [4].

Цифрові технології докорінним чином змінять світову економічну систему, умови конкуренції, трансформують логістичні ланцюжки. Для наступної фази глобалізації буде характерною відсутність домінуючих економічних полюсів, оскільки одним з принципів цифрових технологій є масштабність використання.

Значення глобальних ланцюгів доданої вартості повсякчас зростає, про що свідчить той факт, що більша половина виробленої продукції є проміжним товаром, який в подальшому зазнає переробки в країнах зарубіжжя. Частка імпортованих товарів у загальному обсязі експорту теж демонструє тенденцію зростання. Значна кількість суб'єктів господарювання, які долучаються до глобальних ланцюгів доданої вартості у якості постачальників безпосередніх учасників ГЛДВ, сприяють впровадженню сучасних досягнень науки і техніки,

міжнародних стандартів якості, створюють підґрунтя для подальшого сталого розвитку окремих країн та міжнародної економіки в цілому.

Геополітична нестабільність та події, що її супроводжують вимагають реформування економічної системи, а відповідно, і трансформації глобальних ланцюгів доданої вартості.

Фахівці вважають, що важливими напрямками цієї трансформації стануть: фрагментація та географічна міграція, глобалізація та локалізація окремих елементів ланцюгів доданої вартості (табл. 1).

Таблиця 1 – Моделі трансформації ГЛДВ

	Глобалізація ГЛДВ	Міграція ГЛДВ	Локалізація ГЛДВ
Фактори	Пошук резервних постачальників в інших регіонах. Пошук більш стійких постачальників (Industry 4.0). Перехід до платформних рішень. Диверсифікація покупок.	Заміщення постраждалих постачальників. Пошук більш стійких постачальників (Industry 4.0). Відмова від постраждалих ринків збуту. Оптимізація ГЛДВ.	Зниження ризиків за рахунок ресорингу виробництва. Пошук постачальників «на відстані витягнутої руки». Підвищення контролю над ланцюгом.
Галузі	Галузі, для яких характерні платформові рішення та які інтенсивно використовують Industry 4.0: електронні та електричні машини та обладнання.	Низько- та середньотехнологічні галузі, у яких виробництво може бути відносно легко перенесено: харчова, текстиль, будматеріали.	Виробництва під значущим впливом пандемії: фармацевтика, засоби індивідуального захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Porter M. E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. Competitive Strategy. Simon and Schuster, 2008, 442 p.

3. Womack J. P. Lean Thinking: Banish Waste and Create Wealth in Your Corporation. Lean Thinking. Simon and Schuster, 2010, 402 p.

4. Tomas, T. The Connection Between Smart Manufacturing and IoT / T. Tomas. URL: <https://www.manufacturing.net/article/2018/07/connection-between-smartmanufacturing-and-iot>